

Перше відкриття Америки вікінгами

На узбережжі Скандинавського півострова в VIII–XI ст. жили войовничі племена, що дістали назву *вікінги*. Вони об'єднувалися в бойові дружини, будували човни й вирушали в море грабувати купецькі кораблі, узбережні селища, монастирі й навіть цілі міста. Вікінги забирали людей у рабство, а тих, хто чинив опір, убивали й силоміць захоплювали землі для поселення. У Європі вікінгів називали *норманами*, а на Русі – *варягами*. Деякі воїни все життя проводили в плаваннях.

У середині IX ст. нормани відкрили острів *Ісландія*. Його суворі багаті на рибу річки, вкриті снігами вершини гір, зелені луки нагадували прибульцям батьківщину. Тому вони почали селитися на острові. У X ст. сюди прибув *Ейрік*, на прізвисько *Рудий*, якого вигнали з батьківщини за вбивство. Але й в Ісландії невгамовний вікінг пробув недовго. Зібравши команду, він вирушив шукати нові землі. Після тривалого й небезпечного плавання на захід мореплавці побачили зелені луки, почули пташиний гомін, а вдалині – вкриті льодом землі. Ейрік помилково назвав відкриту ним країну *Гренландія*, тобто Зелена Земля. Він і не здогадувався, що цей найбільший острів на Землі майже увесь покритий льодовиком, крім вузької смуги узбережжя. Згодом сюди приїхали нові переселенці, які не поривали зв'язків зі своєю батьківщиною й продавали туди хутра, моржеві ікла, а в обмін отримували хліб, тканини, деревину, залізо.

З часом колоністи з Гренландії почали шукати тепліші й родючіші землі. У 999 р. корабель сина Ейріка Рудого – *Лейфа Еріксона* – потрапив у шторм, який відніс судно далеко на південь. Люди побачили лісистий берег, пологі пагорби, порослі диким виноградом та дикою пшеницею. Це була Америка.

Однак Америка не з'являлася на географічних картах ще понад п'ять століть. Навіть на першій моделі Землі – глобусі, що його створив німецький географ *Мартін Бехайм* у 1492 р., Америки не було, хоча модель відображала всі географічні досягнення того часу. Мабуть, вікінги приховували від усього світу свої відкриття. А згодом, із середини XI ст., їхні походи припинилися.

Картина німецького художника Фердинанда Ліке «Напад вікінгів», 1906 рік

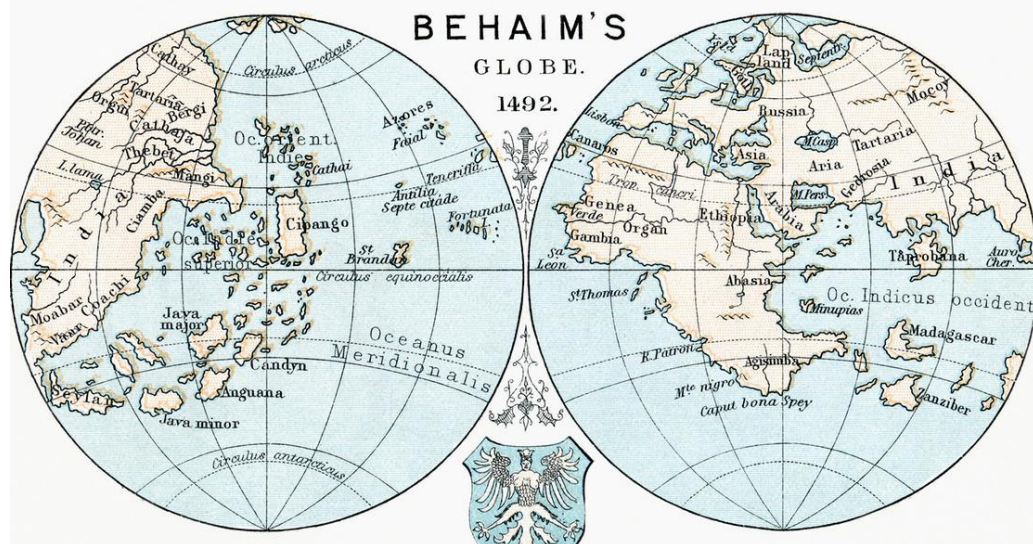
Напрямки походів вікінгів

Ерік Рудий Торвальдсон (950–1003),
першовідкривач Гренландії,
ісландський вікінг норвезького
походження. Прізвисько «Рудий»
отримав через колір волосся і бороди

«Лейф Ейріксон (970-1020)
відкриває Америку». Картина норвезького художника Крістіана Крога (1893)

Півкулі глобуса Мартіна Бехайма, 1492 р.

Пошуки європейцями шляху до Індії

Марко Поло – перший з європейців, що побував у Китаї та Індії. З кінця XIII ст. європейці почали виявляти інтерес до заморських земель. Особливо їх приваблювали своїми багатствами країни Сходу, які в Європі, зазвичай, називали єдиним словом «Індія». Купці зі Сходу привозили в європейські країни цінні товари: перлини, само цвіти, продукти тропічних пряних рослин (гвоздику, перець, ваніль, корицю, імбир тощо). Європейці намагалися самі прокласти торговельні шляхи до Індії та Китаю.

Марко Поло (близько 1254–1324) – венеціанський купець і мандрівник, який першим пройшов через безводні й високогірні райони Азії й досяг берегів Тихого океану. 25 років свого життя він подорожував країнами Сходу, 17 з яких прожив у Китаї. З Китаю Поло доставляв морем до Індії, а звідти –

Марко Поло (1254–1324), венеціанський купець та мандрівник

до Перської затоки. У Венецію мандрівник повернувся в 1295 р. Написана з його слів «Книга про розмаїття світу...» (1298 р.) – одне з перших джерел знань європейців про країни Азії. Біографи характеризують Марко Поло як енергійну, витриману й терплячу людину. Він мав хист спостерігача, був чудовим оповідачем. Саме від Марко Поло в Європі вперше дізналися про паперові гроші, кам'яне вугілля, азійські прянощі, які були на вагу золота. «Книга...» Марко Поло відіграла велику роль у подальшому освоєнні світу європейцями. Вона надихала купців на пошуки нових торговельних шляхів з країнами Сходу, що згодом призвело до європейської колонізації країн Азії та переділу світу.

*Діогу Кан (1440–1486),
португальський мореплавець
і дослідник*

Один з найдосвідченіших португальських моряків *Бартоломеу Діаш* вирішив продовжити шлях Кана. Він вийшов з Лісабона в 1487 р., спрямував кораблі вздовж західного берега Африки й згодом обігнув південний берег материка. Але змучений екіпаж кораблів

Пошуки португальцями морського шляху до Індії. Шлях до Індії сухоходом був дуже небезпечний. Тому португальці, що мали потужний флот, почали шукати морський шлях до Індії. Вони вирішили обігнути Африку і вийти в Індійський океан. Прокладання португальцями морського шляху в Індію мало багато спроб й тривало до остаточного результату аж 85 років!!!

Португалець *Діогу Кан* пройшов уздовж західного берега африканського континенту й оголосив ці землі власністю короля Португалії.

*Бартоломеу Діаш (1450–1500),
славетний португальський
мореплавець, що підкоряв води
Атлантичного океану*

уже втратив надію подолати труднощі, яким, здавалося, не буде кінця, і зажадав, щоб кораблі повернули назад. На зворотному шляху кораблі обігнули гострий мис. На згадку про пережиті випробування Діаш назвав його мисом Бур. Але король Португалії перейменував його в мис Доброї Надії, сподіваючись на те, що здійсниться заповітна мрія португальців: буде відкрито шлях до Індії.

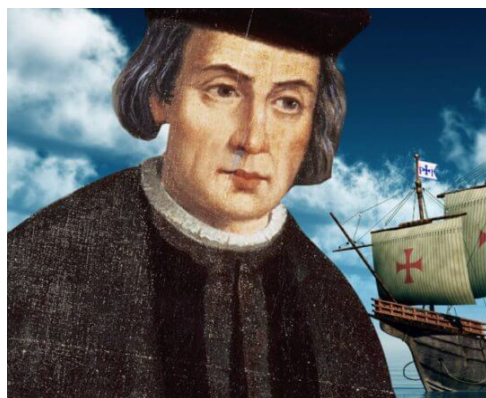
Керівником нової експедиції в Індію король призначив *Васко да Гаму*. Він у 1498 р. обігнув Південну Африку, перетнув Індійський океан і досяг півострова Індостан. Цим було відкрито морський шлях з Європи до Індії.

Васко да Гама (1460/1469–1524), португальський мореплавець, губернатор Португальської Індії, віце-король Індії

Пошук Христофором Колумбом Індії та друге відкриття Америки

Пошуки португальцями морського шляху в Індію викликали інтерес до цієї проблеми й у другої великої морської держави того часу – Іспанії. Оскільки плавати вздовж західних берегів Африки іспанці не могли – ці води перебували під контролем Португалії – довелося шукати західний шлях до Індії. За цю справу взявся італієць за походженням *Христофор Колумб* (1451–1506).

Христофор Колумб (1451–1506), іспанський мореплавець італійського походження, та його каравела «Санта-Марія»

Вивчаючи морські карти й книги стародавніх греків, він був переконаний, що Земля має кулясту форму. Отже, якщо пливати на захід від Європи, можна потрапити в Східну Азію. У ті часи вважалося, що океан, який розділяє ці дві частини світу, порівняно вузький, тому плавання триватиме недовго. Іспанські монархи, яким потрібні були нові землі й багатства, погодилися виділити Колумбу три каравели – «Санта-Марія», «Пінта» і «Нінья» та команду з 90 осіб.

*Картина іспанського художника Публа Діоскоро
«Висадка Колумба в Америці», 1862 рік*

З серпня 1492 р. три кораблі на чолі з Колумбом вийшли у відкрите море шукати Індію. Плавання в західному напрямі тривало понад два місяці. Уранці 12 жовтня 1492 р. мореплавці побачили землю й згорнули вітрила. Цей день вважається офіційною датою відкриття Америки.

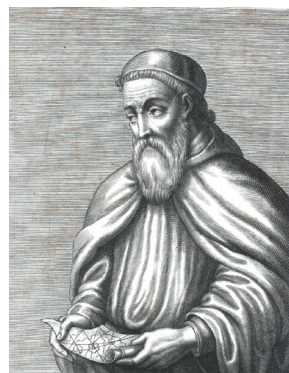
Моряки висадилися на невеликий острів, порослий пальмами. Колумб назвав його Сан-Сальвадор (один з групи Багамських островів). Коли капітан зійшов на берег, його зустріли яскраво розмальовані голі смагляві люди з довгим чорним волоссям, схожі на жителів Азії. Колумб був упевнений, що потрапив до Індії, тому й досі з його легкої руки помилково корінних жителів Америки називають індіанцями. Повернувшись у Європу, Колумб привіз із відкритих ним земель багато культурних рослин: картоплю, тютюн, помідори, перець, соняшник, кукурудзу.

Після цього Христофор Колумб здійснив ще три подорожі в Америку й офіційно повідомив про відкриття нового шляху в Індію. Золоті прикраси на туземцях породили легенди про багатство нових земель. Виникли легенди про міфічну країну Ельдорадо (з ісп. – золотий), багату на золото й інші коштовності. Її шукали в Америці іспанські завойовники. З вогнем і мечем, грабуючи й руйнуючи країни давньої культури, землями індіанців пройшли

військові загони загарбників. Колумб помер, так і не здогадавшись, що відкриті ним землі – не Індія, а нова частина світу.

Плавання Христофора Колумба мали величезне наукове значення. Крім відкриття нових земель, було підтверджено, що наша планета має кулясту форму.

Землі, відкриті Колумбом, названо ім'ям іншої людини. Цією людиною був флорентійський мореплавець *Америго Веспуччі* (1454–1512), подорожі якого мали важливе значення для розуміння суті відкриття Колумба.

Америго Веспуччі
(1454–1512),
флорентійський
мореплавець ім'я
якого носить
Америка

Два відкриття Австралії

На середньовічних картах на місці сучасних Австралії та Антарктиди був зображений великий материк, який називався *Терра Австраліс Інкогніта*, тобто *Невідома Південна Земля*. Її шукали кілька експедицій, але не знайшли.

Віллем Янсзон
(1570–1632),
нідерландський
мореплавець

На початку XVII ст. європейські мореплавці проникли на території, розташовані на півдні від Азії. Першим з європейців доплив до північних берегів Австралії голландець *Віллем Янсзон* на судні «Дейфрен» («Голубок») у 1606 р.

Але він так ніколи й не дізнався, що відкрив новий материк. Янсзон вважав його островом Нова Гвінея

Голландець *Абель Тасман* (1603–1659) після двох експедицій

довів, що відкриті його попередником землі не острів, а материк (1643 рік). Голландці назвали його Новою Голландією. Тасман обстежив північні та західні береги цього материка, а також відкрив кілька островів біля нього. Але в Голландії не вистачило

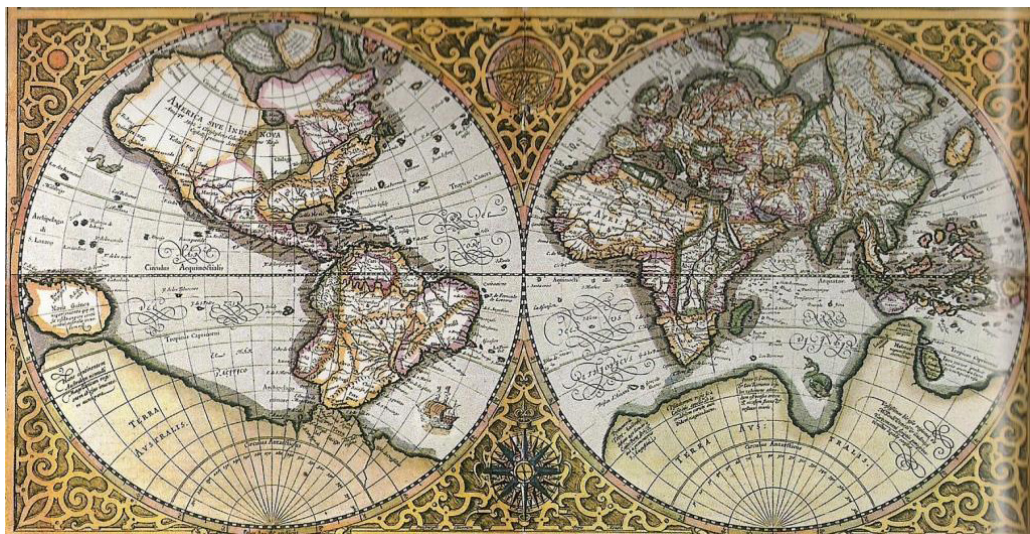
Абель Тасман
(1603–1659),
нідерландський мореплавець,
дослідник, купець,
якого називають
«Колумбом Австралії»

Джеймс Кук (1728–1779), британський мореплавець-дослідник, картограф, військовий

ресурсів для освоєння нового континенту, тому через століття його довелося відкривати повторно.

Це зробив англійський мореплавець *Джеймс Кук* (1728–1779), який у 1770 р. проплив уздовж східних берегів Австралії та проголосив її британським володінням. Першу подорож навколо материка здійснив англієць *Метью Фліндерс* у 1803 р. У 1814 р. він запропонував перейменувати Нову Голландію у *Терра Австраліс*, або *Австралію*. Уже через 10 років нова назва витіснила стару з географічних карт.

Невідома Південна земля (Terra Australis Incognita) – величений гіпотетичний материк у Південній півкулі, зображуваний на більшості карт з глибокої давнини до другої половини XVIII століття. Обриси материка зображувалися довільними, нерідко зображували гори, ліси й ріки.

Хто відкрив Антарктиду

Регулярні плавання в південні полярні широти стали можливими тільки наприкінці XVIII – на початку XIX ст. У цей час дослідником, який наблизився до льодового материка, став англійський мореплавець *Джеймс Кук*. У 1773 році він перетнув Південне полярне коло, але материка так і не побачив.

19 лютого 1819 року, англійський капітан *Вільям Сміт*, перевозячи вантаж на своєму судні «Вільямс», вперше побачив у

південних приполярних широтах землю, але не висадився на неї, аби не ризикувати вантажем у разі погіршення погоди. Щоб підтвердити власне відкриття, в червні того ж року Сміт вирушив туди вдруге, але безуспішно. Наприкінці вересня того ж року Вільям Сміт вирушив у третю подорож до загадкової землі. Наполегливість капітана мала успіх й 16 жовтня 1819 р. він знову побачив землю й відрядив на берег найбільшого з островів свого першого помічника з матросами, щоб установити там британський прапор. Архіпелаг, що розташований трохи північніше Антарктичного півострова, він назвав Південні Шетландські острови. Повернувшись з мандрівки, Вільям Сміт переконався в доцільності повторної експедиції до нової землі.

Вдруге до берегів шостого материка 28 січня 1820 року підійшла російська полярна експедиція, яку очолювали *Фадей Беллінсгаузен* та *Михайло Лазарєв*. Їхні кораблі «Восток» та «Мирний» наблизилися до шельфового льодовика в Східній Антарктиці на відстань понад 100 км. Більше підійти до материка завадив багаторічний лід. Тому повної впевненості в існуванні шостого материка в російських мореплавців не було.

Двома днями пізніше, 30 січня 1820 року британська експедиція на чолі з *Едвардом Брансфілдом* та *Вільямом Смітом* досягла півострова Трініті (Трійці), який є найпівнічнішою частиною Антарктиди. Тому доцільно вважати, що саме ця експедиція першою відкрила материк. Англійці висадилися на півострів й нанесли на карту його частину, а також ряд островів біля материка.

Натаніель Палмер
(1799-1877)
американський мореплавець-промисловець

На початку XIX ст. торгівля шкурами та тушами тюленів і морських слонів з Південних приполярних широт давала значні прибутки в торгівлі, зокрема з Китаєм. Крім англійців, цим промислом успішно займалися й американці. Шукаючи нових розташувань ластоногих на південь від мису Горн, американських звіробій *Натаніель Палмер* на шлюпі «Герой» 17 листопада 1820 року разом з командою дістався Антарктичного півострова. Це були перші американці, які досягли берегів Антарктиди. На честь американського полярника названа Земля Палмера на Антарк-

тичному півострові та постійно діюча полярна станція США «Палмер», розташована неподалік української станції «Академік Вернадський».

Карта маршрутів експедицій у Південному океані у XVIII–XIX ст. в пошуках та дослідженні узбережжя Полярного материка